

Gumlösa kyrka

56.1738, 13.9716

Det var riddaren Trugot Ketilsen som i slutet av 1100-talet lät uppföra kyrkan, som är den äldsta säkert daterade tegelbyggnaden i det medeltida Danska Skåne, och som tydligt är inspirerad av klosterkyrkan i Sorø på Själland. Det skickliga tegelarbetet utfördes av en tegelmästare som hette Aage. Teglet kom till Danmark under andra halvan av 1100-talet, förmodligen introducerat av cisterciensermunkar från de stora klostren i Po-området, och en blyplatta i kung Valdemar den Stores grav omtalar 1182 att kungen hade uppfört försvarsmuren Danewerch av "bakad sten". Bedriften nämns som en av kungens goda gärningar.

Teglets form var dock inte enhetlig utan skiftade från ort till ort. Tyngden och storleken på det medeltida teglet var större än dagens, men alltid utformade så att muraren bekvämt skulle kunna hålla en sten med en hand.

Den norra portalen liksom hela norra sidan av kyrkan är i väsentlighet bevarad i sitt ursprungliga skick från slutet av 1190-talet. Så här såg alltså kyrkan ut när den invigdes. När västportalen restaurerades i början av 1900-talet fick den samma utformning som den norra.

Utbyggnaden på södra sidan tillkom dock i början av 1900-talet.

På kyrkans östvägg finns en stor gravsten inmurad. Stenen är över den svenske riddaren och ståthållaren på Kalmar slott Birger Nilsson Grip och dennes maka Brita Brahe som var systerdotter till Gustav Vasa. Paret är begravda i Söderköping och stenen som förmodligen beställdes och tillverkades av någon skånsk stenhuggare hamnade under transporten norrut här i trakten och blev liggande i en åker. I mitten av 1800-talet återfanns stenen och placerades på kyrkans yttervägg.

Vi vet inte bara vilket år som kyrkan invigdes utan också exakt vilken dag. På en trätavla i kyrkan står angivet att kyrkan invigdes den 26 oktober 1192 av ärkebiskop Absalon i Lund. Denna text fanns ursprungligen på ett pergament som ända fram till 1660 hängde i kyrkans kor, då sockenprästen tillsammans med landshövdingen lät förstöra pergamentet. Men lyckligtvis hade man kopierat texten på en trätavla, och vi kan därför bland annat veta hur kyrkan invigdes och att även bland annat ärkebiskop Erik Ivarsson från Nidaros i Norge och biskop Stenar från Växjö närvarade vid högtidligheten. Trätavlan hänger nu på södra korväggen.

Det berättas att biskop Absalon vid invigningen lade en biskopsskrud och en tagelskjorta som tillhört ärkebiskopen Thomas Becket av Canterbury i ett relikskrin. Detta skedde knappt tjugo år efter att Thomas Becket blivit helgonförklarad.

Samtidigt nedlades också relikier som Trugot Ketilsen skänkt till sin kyrka, bland annat en bit av Kristi kors och av det fat Herren åt på vid Nattvarden och hår från jungfru Marias och Johannes Döparens huvuden och från Sankt Peters och Sankt Andreas Apostelns skägg. Relikerna var viktiga för medeltidens människor, eftersom man ansåg att de hade undergörande verkan och att man genom dem fick kontakt med den heliga personen, när man bad.

Trugot Ketilsens släkt levde kvar i Gumlösa åtminstone till 1333. Det årtalet finns på en gravsten i kyrkan över Trugot Torsen. Han hade sin grav framför trappan till koret, men senare begravdes även andra i gravvalvet.

Numera är gravvalet igenfyllt. När man i slutet av 1800-talet undersökte och tömde gravvalvet under kyrkgolvet fann man ett svärd från 1500-talet.

Kyrkan fick stå i drygt 400 år. Den 9 februari 1612 brändes kyrkan av Svenska trupper under ledning av dåvarande kronprinsen Gustav Adolf, senare kung under namnet Gustav II Adolf.

Kyrkan byggdes snabbt upp igen, men 1904 brann kyrkan åter varvid taket och flera inventarier blev lågornas rov.

Det var när kyrkan byggdes upp igen som den så kallade nykyrkan i söder byggdes till.

Men kyrkan har kvar sina ursprungliga rundbågiga kryssvalv och dekorativa skulpterade detaljer som portalutsmyckning och rundbågsfris längs taklisten.

Av kyrkans ursprungliga inventarier finns bevarad en dopfont i sandsten med figurframställningar i rundbågsfrisen runt dopskålen, cuppan, och djurbilder på foten. Den är signerad "Tove Gierghi" - Tove gjorde funten.

Dopfunten fanns i kyrkan fram till mitten av 1700-talet då den placerades i en trädgård i Sinclairsholm som blomsterkruka. Efter cirka hundra år "återupptäcktes" dopfunten och placerades åter i kyrkan, men tiden i det fria och dessutom två eldsvådor har gjort att den numera är ganska skadad. Trots detta tjänstgör den åter som dopfont.

På funten skildras Jesu födelse och dop.

Kyrkans nuvarande altaruppsats är liksom predikstolen från 1904. Altartavlan som nu hänger på norra långhusväggen,

till vänster om predikstolen är utförd omkring 1760 av Jonas Boklund från Gumlösa. Denne svarade också för den tidigare inredningen i kyrkan. På den plats där predikstolen och tavlan nu finns fanns tidigare i slutet av 1800-talet en herrskapsläktare.

I den södra nischen - en gång plats för ett sidoaltare är nu ett dopträd och ett krucifix som dateras till 1500-talet placerat. I den norra nischen bakom predikstolen - platsen för det tidigare Maria-altaret - finns delarna av en sandstenspelare som med all sannolikhet stått på en avsats i triumfbågen.

De två kolonnerna som nu står på ömse sidor om korportalen skänktes till kyrkan av friherrinnan Ebba Barnekow fil. dr Per-Erik Lindblad i samband med kyrkans 800-års jubileum.

De två ursprungliga ingångarna i långhuset är ännu i bruk vid bröllop. Då kommer bruden i genom den norra dörren, som förr var just kvinnornas ingång, och brudgummen kommer in genom den södra, männens ingången.

Denna danskbyggda kyrka har en andraplacering i en tävling om årtusendets främsta svenska byggnadsverk.

Källor:

Webb: Riksantikvarieämbetets bebyggelseregister.

Bok: "Kyrkor i Skåne - en kulturhistoria". Siegrun Fernlund 1980. ISBN 91-85330-26-4

Bok: "Mitt i byn. Med kyrkan som följeslagare genom Sveriges historia". Carin Bergström 2015. ISBN 978-91-27-14332-6

Bok: "Sällsamheter i Skåne". John och Björn Nihlén. ISBN 91-29-53143-8

Bok: "Det Medeltida Skåne En arkeologisk guidebok". Peter Carelli. ISBN 978-91-85377-91-6

Muntlig information.